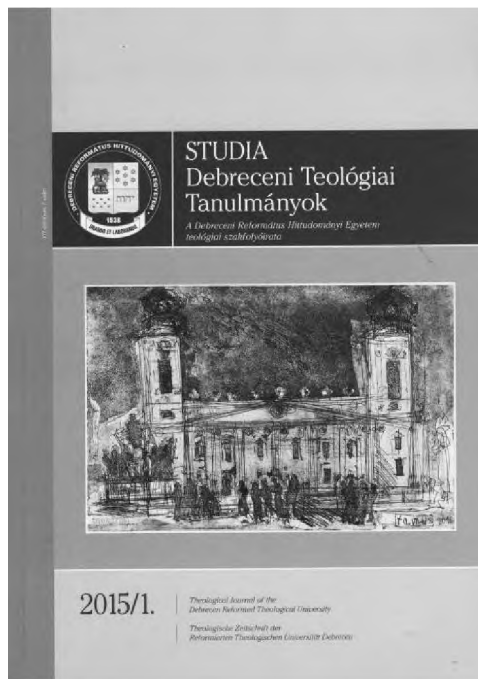

Recensio

Studia. Debreceni Teológiai Tanulmányok

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem teológiai szakfolyóirata.

Debrecen 2015/1. ISSN 2415-9735, 138 old.

A debreceni szerkesztői közösség új, magyarított címmel látta el tudományművelő folyóiratát. Ugyanakkor az előd folyóiratéhoz képest új licencszámot szerzett. Ebből az alkalomból Hodossy Takács Előd felelős szerkesztő üdvözlősorokkal fordul a szakfolyóirat olvasótáborához. Köszöntésében előtárja a munkatársak célkitűzését: „megjeleníteni a Debrecenben folyó, illetve a hozzánk valamiképpen kötődő teológiai kutatások sokszínűségét”. A szakértelemmel kidolgozott témák mellett bőséges könyvismertető részt találunk, és nem véletlenül. Megvallott szándék a tudomány népszerűsítése, a szellemi

munkások termékeinek továbbadása. Talán nem elkésett egy műszaki jellegű észrevétel: a számnak a sorozatban elfoglalt helyét (évfolyam/szám) szembeötlőbben kellene feltüntetni és nagyobb méretű karakterekkel. E jelölés hagyományosan a címoldal „tükörfelületé”-re kívánkozik.

A következőkben a részben megváltozott címen kiadott nyomtatvány első számát szemlézzük.

Hans Schwarz *A munka értelmezése* című négyes tagolású rövid esszéjében közvetlenül a téma közepébe vág: „Isten a legelső pillanatban arra kérte az embert, hogy ápolja és gondozza az Édenkertet.” És már benne is volnánk a bibliai utalások láncolatában, amely átvezet az Újszövetségbe. A szerző az evangéliumok és levelek munkával kapcsolatos lókusait idézi, és így találkozzunk a názáreti Jézussal, aki maga is űzött mesterséget. Később tanítóként, rabbiként ténykedett. A munka keresztény hagyományainak vizsgálatánál Hans Schwarz különösen Kálvin és Luther tanítására figyel, és azt állítja, hogy a munka és a munkás élet megbecsülésének napja a reformációval virradt fel igazán. Addig a félrevonulás, az elmélkedő életvitel bírt jelentőséggel, mert a kétkezi munkát büntetésnek tekintették. Korunk munkaszemléletét csupán egyetlen terjedelmesebb bekezdésben foglalja össze, amelyben az embertársért végzett

munka szempontját emeli ki. Luther nyomán hivatásnak minősít mindenfajta tevékenységet, amit az ember Istennek tett szolgálatként végez azzal a céllal, hogy fenntartsa a teremtett világot. Tanulmányának summája pedig ez: Krisztus emberszolgálata kell hogy legyen mindennemű munkának mintája.

Eberhard Busch: *Kálvin zeneszeretete*. Akik felületesen ismerték Kálvint, a tanulmány elolvasása által értékes és bájos vonásokkal egészíthetik a genfi reformátorról alkotott képüket. A szerző ugyanis Kálvin János lelkivilágának ritkán érintett rejtelseibe avat be. Szenczi Molnár Albert népeként és a genfi zsoltárok kedvelőiként őszinte ámulattal értékeljük a francia reformátor zenerajongásának bizonyosságait. Még nem volt harmincéves sem, amikor annak adta tanújelét, hogy milyen fontosnak tartja a gyülekezet énekét az istentiszteleti alkalmakon. A *Genfi istentiszteleti rendtartás*ban (1537) a zsoltárok anyagának felvételét sürgette az istentiszteletbe. Felfogása alapján a gyülekezet éneke: imádság. A Szentírás egyes könyveinek magyarázásakor minden adódó lókusznál kitért arra, hogy az éneklés és a zenélés különleges helyet foglal el a keresztyén ember életében. Kálvin az éneklés és a zenélés „ősmin-tái”-nak tekintette az ószövetségi zsoltárokat, ezekről sorozatban tartott prédikációkat. A zsoltárok az ószövetségi választott néppel kapcsolják össze Krisztus újszövetségi egyházát. Zsoltár-prédikációiban ezért adott hangot annak a reménységének, hogy az örökévalóságban majd együtt éneklük a zsoltárokat Ábrahám, Izsák és Jákób népével. Kálvin Claude Goudimelt kérte fel zsoltárok átdolgozására. A szerző

ezért ismerteti Goudimel jelentős hozzájárulását a genfi zenei élethez. Példákat hoz fel arra nézve, hogy milyen népszerűségnek örvendtek a friss dallamú zsoltárok, valamint más reformátorok dalköltései, amelyekről nem csupán a házak, hanem gyakran az utcák is hangosak voltak. A Kálvin által meghatározott elsődleges cél Isten dicsőítése volt. Ha a 103. zsoltár szerint az élettelen anyag is az Urat magasztalja, akkor mennyivel inkább az ember. A vokális és az instrumentális zene egyaránt közel állt Kálvin szívéhez. Ő maga is szívesen énekelt, sőt kezdetben dallamok, illetve zsoltárparafrázisok alkotásával is próbálkozott. Ettől azonban csakhamar elállt, hogy ezt a munkát olyanokra bízza, akik a legmagasabb szakértelemmel művelik. A tanulmány olvasása közben a *Kálvin és a művészetek* magántanári dolgozat jutott eszembe, amelyet Nagy József erdélyi lelkipásztor mutatott be valamikor az 1930-as évek közepe táján (nyomtatásban: Nagy József: *Kálvin és a művészetek. Dolgozatok a református teológiai tudomány köréből*. 14. Grafica kny., Cluj-Kolozsvár 1934, 92 old.). Jóleső az a tudat, hogy jóval Eberhard Busch munkáját megelőzően nálunk is utána járt valaki e témának. (Eberhard Busch tanulmányát korábban a *Református Szemle* is közölte a 2015/1. száma 55–63. oldalain.)

Kókai Nagy Viktor: *Hogyan kommunikálnak az angyalok?* A szerző két célt tűzött ki tanulmánya elkészítésekor: kiemelni Isten követeinek megbízhatóságát, és hangsúlyozni az általuk hozott üzenetek egyértelműségét. Kutatásának területét nem kívánta kiterjeszteni a szellemi áramlatok beláthatatlan meze-

jére. Az atyák tanításán sem kalauzol végig. Viszont annál inkább összpontosít a Szentírásban fellelhető igehe-lyekre és beszámolókra, kiemelten pe-dig az újszövetségiekre. Mellőzi a bukott angyalok kiletének vizsgálatát. Bevezető gondolatait követően két tar-talmas részletben adja elének munkája eredményeit. Az *Angyalok az Újszövetsé-gben* alcím alatt első renden azt álla-pítja meg, hogy az angyalok létét és küldetését Isten hatalmából lehet leve-zetni. Istennek hatalma van arra, hogy olyan módon és körülmények között fedje fel önmagát, hogy eközben az ember nem ritkán képtelen eldönteni: hozzá hasonló ember szólította-e meg, illetve segített rajta, netalán angyal, vagy esetleg az Úr maga. Az ókori kul-túrák hatalmasságokkal és erőkkal né-pesítették be az égi, földi és föld alatti tereket. Ebben a zsidók sem képezték kivételt. A Szentírás azonban – ameny-nyiben ezek léteznek – Isten alá rendeli valamenynyiüket. Kókai Nagy Viktor nem látja egzegetikailag megalapozott-nak, hogy az egyes személyek oltalmára rendelt védőangyalokról lehessen be-szélni. Viszont annál inkább szól gon-nosz angyalokról elsősorban Pál apos-tollal kapcsolatosan. Egyik nép apostolát is kikezdte közülük. Kézen-fekvő az apostol bizonyágtételének indítéka: akiket elért az evangélium ál-tal, ebből a háttérből származtak. A szerző figyelmet szentel a jánoszi ira-toznak és a Jelenések könyvének is, és közben-közben az Ószövetségben fel-lelhető párhuzamokat is idézi. Tanul-mánya második fő részében az angya-lok közlési módjáról értekezik. Az angyalok az igaz Isten megbízásából híven és igazán teljesítik küldetésüket.

Nyelvükről azt lehet elmondani, hogy közérthető, bár az 1Kor 13,1 sejtet va-lamit abból, hogy létezik egy kivétele-sen emelkedett szólásmód is. Jobb azonban, ha a mai egyház lemond en-nek használatáról, és pedig a közérthe-tőség érdekében – int Kókai Nagy Vik-tor. Tanulmányának az a nagy érdeme, hogy szembeállítja a tiszta, érthető és személyes angyali közlést a mai fikció-ival. Fejtegetéseit figyelmeztetésül szán-ja az egyháznak: csakis őszintén nyilván-uljon meg. Egyszerűség, megbízhatós-ág és hitelesség legyen az ismerve mindenféle megnyilatkozásának. Kókai Nagy Viktor tanulmánya kiválóan vilá-gít rá az angyalok rendeltetésére, illetve megerősíti az angyalok működéséhez kapcsolódó „szívbeli bizodal munkát”.

Kovács Ábrahám: *A Debreceni Hit-vallás (1875) mint a liberális teológia „dog-matikájának” görbe tükré*. Hogyan viszo-nyult a reformáció örökségében kitartó debreceni tanárnemzedék a liberális teológustársak eszméihez? A témát ala-posan ismerő rendszeres teológus, Kovács Ábrahám rövid, de alaposan dokumentált esszében válaszol erre a kérdésre. Egyházunk kissé megkésve, de mégiscsak reagált a Nyugatról és Keletről (mert a történetnek nagyeny-e-di személyi vonatkozása is van) érkező 19. századi teológiai irányzatokra. Eh-hez a nagypolitikában el kellett jönnie a politikai kiegyezés pillanatának, az egyházkerületek számára pedig a köze-ledés folyamatának. A Budapesten fő-leg Ballagi Mór nevével fémjelzett és Nagyenyeden Kovács Ödön profesz-szor által képviselt nézetekkel Debre-cenből elsősorban id. Révész Imre és Balogh Ferenc szállt vitába, majd több hónapos teológiai érlelődés eredmé-

nyeként született meg az utóbb neortodoxként besorolt Debreceni Hitvallás (1875). Formai szempontból hitvalló válasz a liberális teológia sajtóban is közzétett tanbeli üzeneteire, amelyekből itt csak szemelgetésre van módunk. Minden kérdésben, így a vallásában is az ember számít végső tekintélynek; mindenek mércéje a protestáns ember hite és lelkiismerete; felesleges munka a hittételek formálása, rendszerezése; a dogma és a vallásos ember szabadsága kizárják egymást. A hit debreceni védelmezői is tisztában voltak azzal, hogy a véges emberi elme képtelen felfogni a végtelent, és hogy az időbeli nem képes átfogni az örökkévalóságot. Mégis helyes érzékkel ragaszkodtak a hitvallásokhoz. Letisztázott látásukat tételekben jelentették meg sorozatos közlésben. A liberális oldal többek között tétel-sort fogalmazott meg Jézus személyéről, egy „negatív” dogmát, ahogyan azt a cikkíró nevezi. A disputa a debreceni replikával ült el. Feltételezhető, hogy az egymásnak feszülő arcvonalak továbbra is feltöltődtek vitázókkal, míg végül az első világháború után megjelent Ige-teológia lett uralkodóvá a református egyházban.

Sajtos Szilárd: *Afganisztán homiletika*. A debreceni tábori lelkész tanulmánya tisztelgés, katonai lélektani és homiletikai tapasztalatok, illetve elvek és gyakorlatok tára. Ő maga a 2011. évben töltött tizenegy hónapot Közép-Ázsia egyik tűzfészkeben, Afganisztánban, ahova a magyar honvédség missziójának lelkigondozására küldték. A tanulmányban a gyász feldolgozásának útját-módját tárja elénk, a helyzetből adódóan nem családtagok, hanem

bajtársak gyászát. Az érintett időszakban a honvédelakulat két tagja, egy férfi és egy nő katona szenvedett halálos közlekedési balesetet, amikor egy fontos országút biztosítására hajtottak. Többen is megsebesültek a szárazföldi harcijármű-állományából. Sajtos Szilárd tisztázza a szolgálatához kapcsolódó szakkifejezések jelentését, tartalmát: kontingens, harci stressz, harctéri trauma, pánik. Majd a beállt helyzetre keresi és találja meg a lelkigondozói választ. Elméleteket vesz sorba a vallás és a hit jelentőségéről szélsőséges viszonyok között, és többek között Mircea Eliadét is idézi, ezután pedig a maga választotta megoldási kísérleteket sorolja fel. Talán nem domborítja ki eléggé azt a körülményt, hogy a katonáknak értelmetlen halállal kellett szembesülniük, ugyanis a baleset nem volt szükségszerű, ezt nem a tálibok ellenséges rajtaütése okozta. Azzal sem vet mélyebben számot, hogy az áldozatok és a megrendült harci egység olyan katonai akcióban vett részt, amelynek igazából alig volt köze a hazafisághoz. Az összkép még bonyolultabb, ha figyelembe vesszük, hogy az adott katonai műveletben részt vevő katonák – középkori portyázó elődeikhez képest – nagyságrendekkel távolabb szolgáltak Magyarország földjétől. Az összegzésből megtudhatjuk, hogy a református lelkigondozói szolgálat csupán az egyik válfaját képezte az idegen földön küldetésben lévő katonák lelki támogatásának. Sajtos Szilárd gazdag irodalmat dolgoz fel tanulmányában, azonban sokszor szabadon idéz egyik másik szakember szerzőtől. Mintha csak szaktudósok elé vinné anyagát. Tanulmánya a 21. századi vi-

szonyok között folytatja a hadba vonultak lelkipozásának szomorúan gazdag hagyományát.

Némedi Gusztáv: *Tisza István szellemiségének családi gyökerei*. A szerző azt a közeget tárja fel esszéjében, amelyben gróf Tisza István egyházkerületi főgondnok, budapesti országgyűlési elnök, honvédezeres, miniszterelnök formálódott jellemmé. Így összpontosít a geszti otthonra, a szülőkre, a család református kegyességére, politikai elköteleződésére, a nevelési és tanítási módszerre. Mindezek által érthetővé válik a későbbi államember életének, cselekvésének és magatartásának indítékvilága. Neveltetésének fő jellemzője a rendszeresség és a céltudatosság, kísérőjelensége pedig a szülők, Tisza Kálmán és Degenfeld-Schomburg Ilona emancipált szemlélet- és életmódja, akik még a politikai viták és alkudozások idejére sem „száműzték” gyermekeiket a gyerekszobába. A cikkből kiderül, hogy nem dolgoztattak a köznapi értelemben vett nevelőket. Az iskolaköteles első négy évet a gyermekek magántanulóként végezték el otthonukban, ahol szakemberek oktatták nekik az egyes tárgyakat. Így házi tanítók, praeceptorok, gubernátorok és mentorok foglalkoztak velük. Apjuktól tanulhatták meg a szabadelvű szellemiséget, a dualizmus rendszerének támogatását, amelyben kezességet láttak az ország fejlődésére, fennmaradására nézve, anyjuktól pedig a jótékonykodási sajátították el. A református egyházban is magas tisztségeket betöltött Tisza Kálmán után fia is szép bizonyosságát adta annak, hogy igen tájékozott az egyházi ügyekben, és hogy elkötelezett tagja felekezetének. Élete igazolja

a cikkíró tételét, amely szerint „neveltetése és tanulmányai során mindkét ismeretszerzés, a tudományos és a hitbeli is egyaránt hangsúlyos volt”. Tisza István emlékének ápolása korán elkezdődött. Halála után tíz évvel Debrecenben már emlékkötettel méltatták érdemeit. (A „civis város” tudományegyeteme ekkor már Tisza István nevét viselte.) Némedi Gusztáv sokat idéz a kötet anyagából. A csupa kiváló jellemvonásokkal felékesített főúr nagygyá válása kapcsán annyit mégis meg kell jegyeznünk, hogy ő is csak ember volt. Ember, akinek életében szerencsésen esett egybe a tehetség és a képesség az eszményi nevelőközeggel és az anyagi biztonsággal.

Pálfi József: *Keresztesi József Numo-Thékája*. A szerző kutatásának eredményeképpen az olvasó egy 220 eszten-deje kéziratban álló munkát és annak szerzőjét ismerheti, az Érmellék tudós esperesét, Keresztesi Józsefet (Veszprém, 1748 – Szalacs, 1812). Numizmatikai művéről, amely jó esetben kéziratban lappang valahol, csak közvetett tudomásunk van, ugyanis jelenleg csak mások által lemásolt manuscriptumok alapján ismerjük. Keresztesi József saját érem- és pénzgyűjteményének darabjait írta le 1795-ben tudományos igényességgel, de emellett a pénz történetébe is bevezette az érdeklődőket. Pálfi József kellő részletességgel írja le a hajdani lelkész-esperes életpályáját, tudóssá formálódásának útját. Felvonultatva azt a tanári közösséget is, amelynek keze alatt lekipásztornak tanult Debrecenben. Megtudjuk azt is, hogy Utrechtben folytatott tanulmányokat, és hogy peregrinációjából szinte hihetetlen mennyiségű, hétmázsányi könyv-

vel tért haza. Itthon szépen ívelt pályája, ő azonban a tudós ténykedéshez alkalmasabb vidéket választotta a mozgalmas, népes parókiák meghívásának elfogadása helyett. Éremtani kéziratával úttörő munkát végzett, mert bár jelent meg hasonló tárgyú és igényes mű az ő idejében, ez latin nyelvű volt. Szándéka szerint szakmunkáját inkább csak szűk körnek szánta ismeretterjesztőként. De a mű mégis nagy érdeklődésnek örvendhetett, és ennek tulajdonítható, hogy két kézirat másolata is ránk maradt. (Az is elképzelhető, hogy az eredeti munka darabjaira hullt a sok forgatás miatt.) Előszavában kifejti, hogy csupán a család belső használatára készíti munkáját, hogy

megismerhessék a pénz és a pénzforgalom múltját a kezdetektől. Pálfi József írása kevésbé mondható feltáronak: kifejezett szándéka szerint inkább figyelemfelkeltő. Bizonytalán elérte célját, miután – képletesen – lefújta a port a bő két évszázadon át „alvó” kéziratról.

A *Studia*-számot könyvismertető írások egészítik ki, amelyek közül kiemeljük a Fekete Károly és Ferencz Árpád szerkesztette *Vigasztaló ismeret* kötetet Kálvin János Kiadó, Budapest 2013; ismerteti Kovács Gergő. A kiadvány tanulmányokat közöl a Heidelbergi Káté teológiájáról.

Balogh Béla